

de Bloois, J., De Cauwer, S. & Masschelein, A. (eds.). (2017). *50 key terms in contemporary cultural theory*. Kapellen: Pelckmans Pro

Thijs Lijster*¹

Een paar jaar geleden constateerden Alix Rule en David Levine, in een artikel op de website *Triple Canopy*, dat er zich in kunsttijdschriften en -catalogi een nieuwe taal had gevormd, die zij *International Art English* (IAE) noemden. Het was een taal met een geheel eigen lexicon (*biopolitical*, *transversal*), eigen syntax, en met typische woordvormingen: “*Visual becomes visuality, global becomes globality, potential becomes potentiality, experience becomes... experiencability.*” Het artikel was overduidelijk satirisch, maar bevatte, zoals alle goede satire, tegelijk een serieuze kritische boodschap. Hoe is het mogelijk, vroegen de auteurs zich af, dat we kennelijk uitsluitend over kunst kunnen spreken in een taal die nog het meeste weg heeft van krukkelig vertaald Frans? En bovendien: wat levert al het jargon ons op, behalve een barrière voor de leek om aan de conversatie deel te nemen?

Niet alleen in kunsttijdschriften en op biënnales, maar ook in essays in weekbladen en zelfs in krantencolumns worden tegenwoordig termen gebruikt als ‘posthumanisme’, ‘antropoceen’, ‘intersectionaliteit’, ‘precariteit’ en ‘postkolonialisme’. Met het gebruik van een dergelijk jargon is op zich niks mis, zolang het helder wordt toegelicht, en de termen niet - zoals dikwijls helaas wel gebeurt - als een soort totem worden gebruikt waarmee de auteur zijn intellectuele superioriteit kan tentoonspreiden, of iedere verdere discussie in de kiem kan smoren.

Juist daarom is *50 key terms in contemporary cultural theory* een zeer welkome publicatie. Dat compendium, verschenen onder redactie van Joost de Bloois (Universiteit van Amsterdam), Stijn De Cauwer en Anneleen Masschelein (beiden KU Leuven) geeft, zoals de titel al aangeeft, een alfabetisch overzicht over en een heldere uitleg bij vijftig steekwoorden in de hedendaagse cultuurtheorie. De term ‘cultuur’ moet daarbij in zijn breedste betekenis worden begrepen, zoals de samenstellers in de inleiding aan de hand van de Britse cultuurwetenschapper Raymond Williams uitleggen. Williams maakte in zijn *Key Words* (1976), een voorloper van en duidelijk ook een inspiratiebron voor de huidige publicatie, onderscheid tussen drie verschillende cultuurbegrippen: cultuur als beschaving (contrasterend met het ‘primitieve’), het brede antropologische

---

* t.e.lijster@rug.nl

1 Rijksuniversiteit Groningen, Faculteit der Letteren; Universiteit Antwerpen, Culture Commons Quest Office

cultuurbegrip (de cultuur van een bepaalde bevolkingsgroep), en cultuur als distinctie ('hoge' cultuur). Hoewel elk van die betekenissen nog altijd doorklinkt in ons huidige gebruik van de term 'cultuur', en hoewel elk een rol speelt in de verschillende steekwoorden, voert het brede cultuurbegrip vandaag duidelijk de boventoon. Williams zei het al in een ander klassiek essay: *Culture is ordinary*. Cultuur is niet iets unieks of voorbehouden aan de hogere klasse, maar is simpelweg ons alledaagse doen en laten, en de betekenis die wij daaraan toekennen.

Dat biedt de samenstellers in elk geval de mogelijkheid om de breedte op te zoeken. En dat is ook goed verdedigbaar, omdat cultuurtheorie, misschien tegenwoordig nog wel meer dan in de tijd van Williams, door en door verweven is met sociale en politieke theorie, wetenschapsfilosofie en filosofische antropologie. Er zijn lemma's over *Debt*, *Crisis*, *Immaterial Labor* en *Neoliberalism*, die we misschien eerder in een handboek over economie zouden verwachten. Niettemin weten de auteurs van die lemma's steeds voldoende duidelijk te maken wat de specifieke culturele dimensie van een dergelijk begrip is. Zo is neoliberalisme immers niet alleen een economisch systeem of een politieke ideologie, maar verwijst het volgens auteur Jan Vanvelk evenzeer naar een *cultuur* van alomtegenwoordige competitie en individualisering. En schuld is, zoals Tim Christiaens laat zien aan de hand van Friedrich Nietzsche en David Graeber, niet slechts en zelfs niet primair een economische verhouding, maar vooral een machtsverhouding, en dus door en door cultureel. Die breedte van het boek is bovendien een bevestiging van wat door iemand als Jean Baudrillard al beweerd werd over het hedendaagse postindustriële of postfordistische kapitalisme en de bijbehorende marketing- en advertisementindustrie, namelijk dat het *alles* in 'tekens' of 'symbolen' verandert, en dat dus alles een culturele betekenis krijgt die de onmiddellijke alledaagse waarde overstijgt of zelfs overschaduwet. Je eet niet meer simpelweg yoghurt bij je ontbijt, maar beleeft een 'yoghurt-experience'.

50 key terms biedt zo niet alleen heldere uitleg over die begrippen, maar ook een inkijkje in de ontwikkelingen van de cultuurtheorie van de afgelopen vijftig jaar. Wanneer we het onderhavige overzichtswerk vergelijken met Williams' selectie aan steekwoorden, valt een aantal dingen op. In de eerste plaats: de invloed van digitale media op cultuur en cultuurtheorie, met lemma's over bijvoorbeeld *Algorithm*, *Open Access* en *Digital Cultural Heritage*. Hoewel het over nieuwe fenomenen gaat, wordt telkens ook gewezen op de continuïteit met oudere discussies over de toegankelijkheid van cultuur, en de eigendomsverhoudingen in het culturele veld. Zoals andersom ook op de invloed van (digitale) technologische ontwikkelingen in aloude discussies over begrippen als waarheid, creativiteit en geheugen.

Dan is er nog de groeiende invloed van feminisme, gender- en queerstudies, postkolonialisme enzovoort. Hoewel de bijgewerkte versie van Williams' boek uit 1985 lemma's bevatte over *Sex* en *Racial*, had hij klaarblijkelijk nog niet uitgebreid notitie genomen van die opkomende onderzoeksvelden. Juist voor die velden bewijst *50 key terms* zijn dienst. Een term als *Intersectionality* is de afgelopen jaren een *buzzword* geworden, dat daardoor inderdaad soms het totemkarakter kan aannemen waarover ik hiervoor schreef. Daardoor zou de indruk kunnen ontstaan dat het om een modegril

gaat, terwijl er serieus academisch onderzoek achter zo'n term schuilt. In het lemma erover legt Elke D'hoker niet alleen glashelder uit waar de term voor staat, ze wijst ook precies op de vragen en discussies waaruit het begrip voortgekomen is. Want dat geldt al sinds Aristoteles: degene die een begrip introduceert (of herdefinieert), doet dat niet om interessant te doen, maar om een probleem of fenomeen te benoemen dat in het bestaande jargon onderbelicht of zelfs onbenoembaar is. De term *Intersectionality* is daarvan een uitstekend voorbeeld: zwarte vrouwen hebben te maken met een bijzondere vorm van onderdrukking die door het feminisme, noch in de *black movement* afdoende werd erkend of geagendeerd; ze staan op het kruispunt (*intersection*) van verschillende vormen van discriminatie en onderdrukking. Een soortgelijke onderbelichte vorm van onderdrukking staat centraal in *Crip theory* (van 'crip', een scheldwoord vergelijkbaar met 'kreupele'), waarover Leni van Goidsenhoven het lemma schreef. Dat is een relatief jong onderzoeksgebied waarin de normativiteit wordt onderzocht die uitgaat van het 'gezonde lichaam'.

Wat ten slotte opvalt in de vergelijking met Williams is de hoeveelheid lemma's: Williams' woordenboek bevatte bijna 150 woorden (terwijl het vergelijkbaar in formaat is). De lemma's uit *50 key terms* zijn daardoor langer, wat het boek naast breedte ook de nodige diepte geeft. De lemma's zijn in al hun beknoptheid toch vaak verrassend volledig. Hoewel dat uiteraard verschilt per auteur: sommigen kiezen ervoor de belangrijkste publicaties op te sommen en samen te vatten, andere auteurs slagen erin daadwerkelijk een veld open te leggen met de problemen en discussies die erbij horen. In het laatste, beste geval nodigt het boek daadwerkelijk uit tot verder denken. Voor de meer empirisch georiënteerde lezer zal het wellicht wel teleurstellend zijn dat er weinig wordt gezegd over hoe die begrippen geoperationaliseerd zouden kunnen worden. In de inleiding beschrijven de samenstellers de revolutie die zich vanaf eind jaren 70 voltrok met de *cultural studies*, een pionierend onderzoeksveld waarin uit diverse theoretische en methodologische bronnen werd geput, om bijvoorbeeld onderzoek naar punkcultuur (Hebdige) of meisjes uit de arbeidersklasse (McRobbie) te doen. Van een dergelijk veldwerk zien we in de rest van dit boek vrij weinig terug. Natuurlijk, de nadruk ligt op de concepten, en dus op de theorie, maar daardoor blijven de termen soms ook wat ongrijpbaar, zonder methodologische handvatten te bieden voor empirisch onderzoek. Die handvatten zouden ook al welkom zijn omdat toch veel van de eerder genoemde onderzoeksvelden in een Anglo-Amerikaanse context zijn ontstaan, en het niet altijd zonder meer mogelijk is ze één-op-één te vertalen naar een continentaal-Europese.

In de beperking toont zich de meester, maar iedere selectie roept natuurlijk ook weer vragen op. Waarom is er voor die term gekozen, en niet voor een andere? Bijvoorbeeld: waarom voor *Postfeminism*, en niet voor *Gender* (of gewoon *Feminism*), waarom voor *Spectacle* en niet voor *Gaze* of *Simulacrum*, waarom wel voor *Postcolonialism* en *Posthumanism*, maar niet voor *Postmodernism* of *Post-Fordism*, waarom geen lemma's over *Urbanism* of *City of Consumer Society*, enzovoorts? Waarom bleven sommige 'ouderwetse' begrippen als *Class*, *Utopia* en *Ideology* behouden, maar ontbreken termen als *Capitalism*, *Commodity (Fetishism)*, *Unconscious of Nation* (of *Nationalism*)? In dat

opzicht is het raadzaam om dit boek naast, en niet in plaats van Williams' boek van veertig jaar geleden te gebruiken. Wat ook opvalt, met betrekking tot die begrippen die op het kunstveld zijn toegesneden: visuele studies en muziekstudies komen sterk naar voren, bijvoorbeeld in lemma's over *Cultural Heritage*, *Image*, *Noise* en *Rhythm*, maar hoe zit het met dans (waarom geen lemma's over *Body of Movement*), en literatuur (lemma's ontbreken over *Text*, *Narrative* of *Narrativity*). Het laatste is des te verbazingwekkender omdat alle drie de samenstellers literatuurwetenschappers zijn.

Dat zou echter een oeverloze discussie worden, en zoals gezegd, levert iedere selectie noodzakelijkerwijs kritische vragen op. Overigens komen meerdere van vernoemde termen wel degelijk voor in de bestaande lemma's. Maar juist daardoor is het wel erg jammer dat een zaken- en namenregister ontbreken, waarin zulke begrippen, alsook de belangrijkste auteurs gemakkelijk teruggevonden zouden kunnen worden (opdat je bv. zou kunnen zien dat het cruciale begrip 'hegemonie' terug te vinden is in het lemma *Ideology*). Zoals het boek het ook zonder uitgebreide auteurspersonalia moet doen, wat naar de auteurs toe (naast de samenstellers vooral onderzoekers aan Vlaamse en Nederlandse universiteiten) niet erg genereus is.

Zowel voor studenten als gevorderde onderzoekers in de cultuurwetenschappen is dit boek als gezegd zeer welkom. Niet alleen omdat ze zich dan niet langer achteloos van *International Art English* kunnen bedienen, maar bovenal omdat het boek een leidraad biedt in het doolhof dat de cultuurtheorie soms kan zijn. En dat het ook steeds meer is geworden, want ook dat laat dit boek zien: de 'balkanisering' van de cultuurwetenschappen, dat wil zeggen de opdeling ervan in steeds meer kleine subdisciplines. Die hebben talloze waardevolle inzichten opgeleverd, maar die balkanisering gaat tegelijk ten koste van de overkoepelende blik, zowel op het veld van de cultuurstudies als op de cultuur zelf. Voor het ontwikkelen van een dergelijke blik biedt *50 key terms* een waardevol startpunt.

